

VIRTUE ETHICS AND EMOTIONAL INTELLIGENCE IN THE EDUCATIONAL CONTEXT

Maria Sinaci, Assist. Prof., PhD, "Vasile Goldiș" West University of Arad

Abstract: The Renaissance of normative ethics in the second half of the last century and the success the new theories of intelligence enjoyed have led to new approaches in terms of interaction in educational field. Although, in a first stage the normative ethics was focused on ethics theories such as utilitarianism and Kantian deontology, in the next decades the ethics of virtue in a contemporary version of Aristotelian ethics, has become increasingly well represented in philosophical investigations. In the modern theories of intelligence, a privileged place is occupied by emotional intelligence, an appearance resulting both from the perspective of the interest expressed by experts in studies and work accomplished, and the fact that more and more educators and researchers support the need for enrichment of teaching through an approach which develops the capacity of young people to face the dynamic challenges of contemporary society. This paper aim is to highlight the importance of integrating the emotional intelligence with ethics virtue in educational practice from the perspective of the educator.

Keywords: *emotional intelligence, ethics, virtue, education, teacher*

„Inteligența emoțională este la fel de veche ca și timpul”. Steven Stein
Cercetările recente realizate în domeniul precum filosofia educației, psihologie și neuroștiințe au evidențiat necesitatea de a reevalua unele concepte și ipoteze considerate fundamentale pentru procesul educativ, cadrele didactice și instituțiile de învățământ în general, și de a le corela cu noile date furnizate de descoperirile științifice. Un concept față de care psihologii și educatorii au manifestat un interes crescut în a doua jumătate a secolului trecut este inteligența. Momentul poate fi legat de cotitura realizată de Jean Piaget, care deplasează accentul de pe gândire, pe inteligență și prin lucrarea *Psihologia inteligenței* (1947) consacră acest concept. În deceniile următoare, preocupările și interesul psihologilor, filosofilor și educatorilor s-au concretizat în elaborarea de studii și noi teorii despre inteligență care au îmbogățit cercetările anterioare și au deschis noi perspective de abordare.

Introducere

Dintre teoriile despre inteligență, cea care pare a fi sedus mulți educatori, cercetători, conducători de organizații și companii este inteligența emoțională. Deși originile le găsim în antichitate, prin elementele sale componente, conceptul de inteligență emoțională a fost formulat pentru prima dată în S.U.A. de Wayne Leon Payne în anul 1985, care considera că „inteligența emoțională implică o relaționare creativă cu stările de teamă, durere și dorință” (Rocco, 2004). Promovarea conceptului la nivel mondial îi aparține însă lui Daniel Goleman, prin publicarea lucrării *Emotional Intelligence* (1995), carte care a avut un succes imens și a devenit un bestseller în SUA. Autorul propune extinderea conceptului de inteligență prin acordarea unui interes crescut emoțiilor și sentimentelor, astfel încât inteligența emoțională să includă constructe precum conștiința de sine, autocontrolul, motivația, empatia și aptitudinile sociale:

- conștiința de sine: identificarea și înțelegerea emoțiilor, conștientizarea unei emoții care se schimbă, înțelegerea diferenței dintre gânduri, emoții și comportamente, încrederea în sine, înțelegerea consecințelor unor comportamente în termeni de emoții;
- auto-controlul: managementul emoțiilor, controlul impulsurilor, managementul constructiv al furiei, mâniei, dorința de adevăr, conștiinciozitatea, adaptabilitatea, inovarea, disciplina;
- motivația: capacitatea de a stabili obiective și a le îndeplini, optimism și speranță în fața obstacolelor și eșecurilor, inițiativă, concentrarea pe rezultate, perseverență, curaj;
- empatia: a fi capabil de a-ți înțelege propriile emoții, a-i înțelege pe ceilalți cognitiv și emoțional, perspectivele acestora, a fi capabil să le arăți grijă, atenție și să accepți/înțelegi diversitatea;
- aptitudinile sociale: stabilirea și păstrarea relațiilor (prieteni), rezolvarea conflictelor, cooperarea, colaborarea, capacitatea de a lucra în echipă, comunicarea, influența, conducerea (leadership-ul).

Constatăm că inteligența emoțională este abilitatea de a ne cunoaște și înțelege propriile emoții și sentimente, mesajul și modul în care ele se răsfrâng asupra oamenilor din jurul nostru. Pe de altă parte, inteligența emoțională presupune și interdependența cu semenii noștri¹. Daniel Goleman o descrie ca pe un amestec de stăpânire de sine, motivație, empatie și gândire liberă. O persoană care posedă aceste calități își poate controla reacțiile emoționale în raport cu alte persoane, prin conștientizarea factorilor care contribuie la apariția reacției respective. Așadar, inteligența emoțională este capacitatea personală de identificare și gestionare eficientă a propriilor emoții în raport cu scopurile personale (carieră, familie, educație etc.), având ca finalitate atingerea scopurilor cu un minim de conflicte inter și intra-personale. Aspectul de bază al inteligenței emoționale îl reprezintă chiar perceperea emoțiilor, deoarece face posibile toate celelalte prelucrări ale informației emoționale. Modul în care oamenii sunt alfabetizați în percepția, înțelegerea, reglarea și utilizarea informațiilor emoționale contribuie substanțial la bunăstarea intelectuală și emoțională a acestora. În ultimii ani, tot mai mulți cercetători² consideră inteligența emoțională ca fiind deosebit de importantă pentru obținerea succesului în plan social și pentru un leadership eficient în orice fel de organizații, inclusiv în unitățile de învățământ.

Pregătirea absolvenților, astfel încât la sfârșitul anilor de școală să facă față provocărilor vieții de fiecare zi, la nivel personal și ca membri ai societății, presupune educarea lor într-un spirit etic pentru dezvoltarea caracterului, fundament al societăților democratice. În spațiul occidental, etica bazată pe virtute ajută oamenii să dezvolte trăsături de caracter pozitive și deplasează accentul de la evaluarea actului sau a consecințelor sale, la evaluarea persoanei care acționează. Aceste trăsături, precum bunătatea, compasiunea și generozitatea, permit unei persoane nu doar să ia decizii etice corecte în situații diferite, ci să

¹Facem precizarea că există mai multe modele pentru inteligența emoțională și, desigur, unele dezacorduri în definirea conceptului. În această lucrare ne raportăm la modelul propus de Daniel Goleman pentru inteligența emoțională.

²Printre susținătorii principali ai inteligenței emoționale pentru un leadership eficient și modern la nivelul organizațiilor, pot fi amintiți Daniel Goleman, Richard Boyatzis și Annie McKee.

definească „caracterul bun” și să știe ce fel de persoană își dorește să devină. Pentru Daniel Goleman, caracterul definește toate calitățile pe care le reprezintă inteligența emoțională (Goleman, 2001).

Tipuri de emoții la educatori și educabili

Teoria inteligenței emoționale a devenit tot mai cunoscută în ultimii ani și cu o influență crescută în mediul educațional. Daniel Goleman consideră chiar că alfabetizarea emoțională este o parte esențială a educației, existând dovezi empirice care sugerează că aceasta are un impact important asupra educabililor. Mediul educațional, poate într-o măsură mai mare decât alte domenii de activitate, este caracterizat de prezența emoțiilor, atât la educabili, ca parte a învățării, cât și la cadrele didactice, în actul de predare. Alături de cunoaștere și motivație, emoția este recunoscută ca unul din factorii fundamentali ai operațiunilor mentale și cu rol deosebit în procesul educativ (Mayer et al. 2000). Astfel, educabilii care experimentează emoții negative puternice, precum furia, plictiseala, iritarea și rușinea, au șanse mai reduse de a aprofunda învățarea, spre deosebire de cei care au experiențe emoționale pozitive legate de predare/învățare, cum ar fi speranța, încrederea, siguranța, mândria.

În general, emoțiile sunt evaluate pozitiv atunci când includ entuziasmul, bucuria, mândria sau satisfacția. În dimensiunea educațională, profesorii exprimă bucurie când au o bună relaționare cu educabilii în procesul de predare/învățare, când aceștia sunt activi, receptivi și deschiși spre cooperare (Emmer, 1994). O altă sursă de emoții pozitive pentru educatori este susținerea și aprecierea din partea colegilor și, după caz, a părinților sau colaboratorilor de la nivelul comunității locale. Emoțiile negative pot fi reprezentate de frustrare, anxietate și tristețe (Sutton, Wheatley 2003). Dascălii experimentează frustrarea atunci când educabilii sunt neatenți, leneși și dezinteresați de demersul didactic. De asemenea, lipsa de cooperare cu colegii sau anumite comportamente ale părinților, cum ar fi neimplicarea și nepăsarea față de copil și școală, ar putea cauza frustrări în rândul profesorilor. Emmer (1994) afirmă că abaterile și încălcarea regulilor de către educabili pot genera chiar furie în rândul profesorilor.

Prin urmare, experiențele emoționale ale cadrelor didactice se află sub influența interacțiunilor cu elevii/studentii, colegii, părinții și ceilalți colaboratori educaționali. Este important să menționăm că experiențele emoționale sunt afectate și de realitatea individuală a profesorului. Cu toate acestea, experiențele emoționale personale ale profesorilor nu sunt o chestiune de ordin privat, deoarece pot influența în moduri diferite educabilii în actul de învățare.

De ce sunt importante emoțiile individuale ale profesorilor?

Cercetările au demonstrat că emoțiile sunt molipsitoare și în cazul profesorilor pot influența atenția, memoria, gândirea și rezolvarea problemelor de către educabili. Emoțiile pozitive, precum bucuria, satisfacția sau mândria, sunt generatoare pentru profesor de noi idei și strategii de predare, precum și de o motivație intrinsecă crescută pentru demersul didactic. Sutton și Wheatley (2003) sugerează că emoțiile profesorilor ar putea exercita o influență care afectează percepția și motivația de învățare a elevilor. Educabilii ai căror profesori au emoții

pozitive și sunt percepuți astfel, s-a dovedit că sunt mai cooperanți și mai motivați pentru învățare. Un studiu efectuat în SUA a demonstrat că dacă profesorul zâmbește când predă, elevii rețin mai mult din cele spuse de el, decât dacă acesta nu ar zâmbi (Goleman, 2011). Pe de altă parte, emoțiile negative reduc motivația intrinsecă a profesorilor, afectând motivația educabililor pentru învățare. Frustrarea și furia unui profesor generate de comportamentul greșit al elevilor, poate prin încălcarea regulamentului, distrag atenția și concentrarea de la obiectivele demersului didactic. Emoțiile negative ale profesorului afectează nu doar calitatea și performanța actului didactic, ci și motivația de învățare a elevilor.

Se poate constata cu ușurință din rândurile de mai sus că emoțiile individuale ale cadrelor didactice sunt contagioase și au un puternic impact asupra experiențelor emoționale ale educabililor. Profesorul acționează asemenea unui ghid emoțional și poate orienta emoțiile elevilor/studentilor spre entuziasm, încredere și creșterea performanței deoarece aceștia intră în rezonanță cu el. Kristjansson (2000) subliniază că de fapt profesorul nici nu poate interveni în sensul de a preîntâmpina sau împiedica modelarea răspunsurilor emoționale ale educabililor după ale lui, pentru că este perceput de ei ca un model. Este interesantă afirmația pe care o face Goleman și colaboratorii (2002) și anume că emoțiile se transmit chiar și atunci când nu există comunicare verbală, ci pur și simplu oamenii stau unul lângă celălalt. În opinia noastră, faptul că stările de spirit transmise de către dascăli educabililor sunt atât de importante și „contagioase” în desfășurarea procesului educativ îi face responsabili în a-și dezvolta propria inteligență emoțională. Instituțiile de învățământ ar trebui să aducă în sistemul educațional profesori cu un înalt nivel moral, modele pozitive, care să demonstreze prin propriul comportament emoțional ce atitudini și principii ar trebui să își dezvolte educabilii, să îi sprijine și să fie factori motivați pentru ei.

Virtutea etică și inteligența emoțională

În *Etica nicomahica*, Aristotel propune o filosofie morală bazată pe explorarea virtuților care definesc „viața bună”. Investigarea sa etică, prin maniera de abordare și problemele cu un caracter universal, o fac foarte actuală și astăzi, astfel încât este supusă studiului, cercetării și dezbaterii. Aristotel explorează concepte fundamentale de cunoaștere și experiență practică realizând o descriere temeinică a ceea ce înțelege prin virtuți, intelectuale și etice, și viață virtuoză. Filosoful argumentează că prin practicarea virtuților, nu cercetând virtutea spre a ști ce este ea, ci pentru a deveni virtuoz, o persoană poate obține fericirea și împlinirea în viață. Așadar, studiul virtuții este necesar, dar nu suficient pentru a dezvolta caracterul bun și înțelepciunea practică, implicată în evaluarea corectă a situațiilor și luarea deciziilor etice.

Virtutea, în concepția aristotelică, este însușirea care determină activitatea omului astfel încât acesta să poată atinge *telos*³-ul vieții, care este fericirea. Calea virtuților⁴ propusă de Aristotel este cea de mijloc, între două extreme - lipsa și exagerarea (*Etica* 1104a). Virtuțile sunt dispoziții de a acționa și simți într-un mod adecvat în orice situație socială dată. Prin educație, exercițiu și obișnuință omul dobândește un anumit fel de a se comporta care

³ La Aristotel, *telos*-ul (în lb. greacă - τέλος) este obiectivul sau scopul final al unui lucru, funcția sau potențialul său maxim.

⁴ Sfinții Părinți au propus tot o cale de mijloc pentru practicarea virtuților creștine, cunoscută sub numele de „calea împărătească.”

poate fi lăudabil, și atunci vorbim despre o persoană virtuoasă, sau mai puțin lăudabil. În *Etica nicomahica* Aristotel se referă la două tipuri de virtuți:

Dacă, prin urmare, virtutea este îndoită, o virtute intelectuală și o virtute etică, cea dintâi se ivește și crește în primul rând prin învățatură și are de aceea nevoie de experiență și timp; cea etică însă o dobândim prin obișnuință, de unde a primit și numele, care e numai cu puțin deosebit de cuvântul obișnuință (*Etica* 1103a).

Aristotel subliniază că deprinderile din copilărie și tinerețe vor determina în mare măsură habitusul omului, motiv pentru care considerăm că profesorii au un rol deosebit de important în educarea tinerilor spre a evita deprinderile rele, viciile și în general comportamentele greșite. Cea mai importantă caracteristică a virtuților etice pentru Aristotel este că acestea implică un model special de răspuns emoțional la situațiile de viață, mai degrabă decât o singură acțiune ca răspuns într-o anumită ocazie. Atunci când se referă la virtuți ca o „cale de mijloc”, fără excese, Aristotel nu afirmă că persoana virtuoasă este cea dispusă prin caracterul său să aibă doar răspunsuri emoționale moderate, ci una al cărei model de răspuns emoțional este necesar în mod constant.

Conform teoriei lui Goleman, inteligența emoțională este o trăsătură individuală. Pe de altă parte, etica virtuții promovează socializarea și cultivarea emoțiilor în contextul unei practici comune, la nivel instituțional. Este posibil ca în mediul educațional, o trăsătură individuală, inteligența emoțională a profesorului, să ghideze și să contribuie la modelarea caracterelor educabililor, astfel încât aceștia să-și dezvolte virtuțile etice și ducă o viață virtuoasă, având șansa de a atinge *thelos*-ul? Ce fel de virtuți ar trebui să posede și să dezvolte profesorul? Ce instrumente și metode ar putea utiliza?

În continuare, pornind de la etica aristotelică ne vom referi la câteva dintre virtuțile etice pe care considerăm că ar trebui să le posede un profesor și a căror practică în mediul educațional necesită o bună dezvoltare a inteligenței emoționale.

Blândețea este o virtute foarte importantă a unui profesor bun și poate fi corelată cu autocontrolul și empatia. Se știe că un profesor cu un temperament cald, poate genera în rândul educabililor experiențe emoționale pozitive legate de învățare cum ar fi încrederea, speranța, rezolvarea de probleme, siguranța și curajul în exprimarea răspunsurilor. Toți avem amintiri din școală despre profesori, unii mai blânzi, alții care ne provocau o stare de neliniște prin simpla prezență, și suntem conștienți de efectele potențial dezastruoase pe care un profesor le poate avea asupra educabililor. În multe situații, stilul excesiv de autoritar al unui profesor, total lipsit de blândețe, poate transforma predarea și învățarea într-un soi de teroare de care elevul nu poate scăpa. Doar practicând blândețea, profesorul poate transmite elevilor ceea ce Constantin Noica numea „stări de spirit.”

Curajul este o virtute necesară în activitatea unui profesor, dar poate nu cea mai importantă. Un profesor trebuie să aibă puterea de a se baza pe propria judecată, de a lua deciziile corecte și puterea de a rezista în fața provocărilor care pot veni atât din partea educabililor, cât și a colegilor. Curajul unui profesor este observat de elevi chiar de la menținerea ordinii în sala de clasă, prin stilul de abordare și comportamentul echilibrat, fără excese într-o extremă sau alta (Kakkori, Huttunen 2007). De asemenea, un profesor poate exprima virtutea curajului și în demersul didactic prin metodele utilizate în procesul de predare/învățare. În mediul

educațional, considerăm că motivația, componentă a inteligenței emoționale, potențează curajul, iar autocontrolul are un rol reglator.

Prietenia este o virtute asupra căreia Aristotel a insistat mult și afirmă că este absolut necesară în viață. Prietenia se bazează pe sinceritate, reciprocitate, încredere și respect. Cele mai multe prietenii nu sunt însă perfecte și în mediul educațional, dacă ne referim la relația educator-educabil, nu sunt între egali. Prietenia dintre profesor și elev sau student este destul de asemănătoare cu cea dintre părinte și copil. Profesorul posedă mai multe virtuți și poate influența comportamentul tinerilor în sensul dezvoltării altruismului, deschiderii spre comunicare și în general a aptitudinilor sociale. Un profesor care nu posedă această virtute întâmpină probleme în managementul grupului, rezolvarea problemelor, stimularea spiritului de echipă și a încrederii la tineri. Cultivarea virtuții prieteniei de către profesori nu este posibilă fără dezvoltarea inteligenței emoționale.

Dreptatea este considerată de Aristotel virtutea perfectă deoarece posesorul ei o poate cultiva și față de alții, nu numai pentru sine (*Etica* 1129b). Dreptatea legală, care este doar parte a virtuții, considerată prin raportare la alții, nu trebuie confundată cu virtutea, un „habitus care se manifestă în actele dreptății” (*Etica* 1130a). Într-un sens foarte larg, a fi drept înseamnă a-i da fiecăruia ceea ce i se cuvine. Prin urmare, ceea ce este drept va fi atât legal, cât și corect, iar ce este nedrept va fi atât nelegal, cât și incorect (*Etica* 1129a-1129b). În mediul educațional, profesorul ar trebui să dezvolte dreptatea ca habitus, manifestându-se ca o persoană corectă în relația cu educabilii și cu colegii. Elevii și studenții se exprimă adesea în legătură cu spiritul de dreptate al unui profesor din perspectiva activității de evaluare și acordare a notelor. Un profesor cu un caracter drept va aplica aceleași criterii și nu va favoriza niciun educabil.

Un profesor își dezvoltă virtuțile și caracterul bun prin acțiuni virtuozose, devenind o persoană cu o viață etică preocupată de atingerea telosului. Este evident că unele virtuți descrise de Aristotel trebuie interpretate astăzi oarecum diferit, dovadă fiind abordările realizate de filosofi în ultimele decenii⁵. Dacă încercăm apropierea între inteligența emoțională și exercitarea virtuților aristotelice, observăm că, practic, un segment îl implică pe celălalt. Practicarea virtuților dezvoltă acest tip de inteligență, iar dezvoltarea inteligenței emoționale potențează virtuțile.

Ce metode și instrumente ar putea utiliza profesorul astfel încât să sprijine educabilii în dezvoltarea inteligenței emoționale prin practicarea virtuților?

Dezvoltarea conștiinței de sine și o mai bună cunoaștere a propriei persoane de către educabil este o preocupare firească pentru profesori. Relațiile tânărului cu adulții, aprecierile acestora față de munca și abilitățile sale îl sprijină în procesul de autocunoaștere, în dezvoltarea încrederii și a stimei de sine. Conștientizarea sinelui ajută educabilul să se cunoască cine este și să descopere persoana care ar dori să fie, inclusiv ce fel de viață ar vrea să ducă. În mediul educațional, educabilul se diferențiază de ceilalți colegi prin rezultatele la învățătură, prin comportament, prin felul în care gândește și acționează, toate acestea făcându-l să își dea seama de propria individualitate. Un factor care contribuie la orientarea tânărului spre reflectarea de sine este lectura, ca răspuns la problemele care îl frământă și în acest sens

⁵ Alasdair MacIntyre a readus în atenție etica virtuții aristotelice într-o versiune contemporană.

profesorul are un rol deosebit în a-l ghida spre a face alegeri potrivite. Lectura poate genera emoții care duc la optimism, încredere, curaj și speranță. De asemenea, discuțiile profesorilor cu educabilii sunt foarte relevante pentru a distinge în ceea ce privește sentimentele și modurile de comportament. Menționăm în acest sens posibila prietenie pedagogică a profesorului cu educabilul. Cercetările recente arată că practicile contemplative sprijină inteligența emoțională prin creșterea gradului de conștientizare a experienței interne, promovarea reflecției, autocontrolul și grija pentru alții (Jennings, Greenberg, 2009). În concepția lui Goleman, cunoașterea sinelui este un pas important în dezvoltarea inteligenței emoționale.

Cultivarea obiceiurilor derivate din virtuți pun o anumită ordine în emoții și ajută la creșterea la autocontrolului, o componentă importantă a inteligenței emoționale. Profesorul poate stimula autocontrolul la educabili prin norme și coduri de comportament, utilizând interdicțiile, recompensa și explicațiile. În orice caz, totul trebuie susținut de argumente.

Profesorul poate fi un exemplu pentru educabili, un factor care îi motivează pentru practicarea virtuților astfel încât să aleagă calea corectă de a acționa în orice situație problematică. A fi un exemplu moral nu înseamnă imitarea profesorului de către elevi sau studenți spre a fi exact el, ci a-l vedea ca un model de viață virtuoasă și ce implică aceasta din punct de vedere emoțional.

Pentru dezvoltarea empatiei și compasiunii, profesorul poate implica educabilii în proiecte comunitare și activități de voluntariat, ca situații concrete și cu potențial repetitiv de practicare a virtuților etice. În cadrul demersului didactic poate fi folosită cu succes metoda jocului de rol care facilitează nu doar trăirea unor emoții morale, ci și exprimarea acestora. Deprinderea empatiei la o vârstă fragedă ocupă un loc important în dezvoltarea inteligenței emoționale, fiind considerată vaccinarea împotriva cruzimii umane (Goleman, 2011).

Concluzii

Despre educația bazată pe inteligența emoțională se discută și se scrie tot mai mult în ultimii ani, fiind considerată de unii „calea sigură spre succes în viață, societate și carieră”. În această lucrare am încercat să argumentăm că dezvoltarea inteligenței emoționale este interconționată de dezvoltarea virtuților etice. În opinia noastră, practicarea virtuților dezvoltă acest tip de inteligență, iar dezvoltarea inteligenței emoționale potențează virtuțile. Rolul profesorilor este covârșitor în acest demers, de aceea este necesar ca ei să fie adevărate modele pentru educabili în practicarea virtuților. Cercetările au demonstrat că stările de spirit ale liderului sunt molipsitoare, ele se transferă asupra grupului cu care liderul lucrează. Pentru mediul educațional aceasta are o implicație majoră deoarece responsabilizează profesorul în reglarea stărilor de spirit pentru a-și gestiona eficient propriile sentimente și emoții, care sunt molipsitoare pentru educabili.

BIBLIOGRAFIE

- Aristotel (2012). *Etica nicomahică*. București: Editura Antet XX Press.
- Emmer, E. T. (1994). „Toward and understanding of the primacy of classroom management and discipline”. *Teacher Education*, 6, 65–69.

- Goleman, D. (2011). *Emoțiile distructive. Cum le putem depăși? Dialog științific cu Dalai Lama*. București: Editura Curtea Veche.
- Goleman, D., Boyatzis, R. E. and McKee, A. (2002). *Primal leadership: Realizing the power of emotional intelligence*. Boston: Harvard Business School Press.
- Goleman, D. (2001). *Inteligența emoțională*. București: Editura Curtea Veche.
- Jennings, P. A. and Greenberg, M. T. (2009). „The prosocial classroom: Teacher social and emotional competence in relation to student and classroom outcomes”. *Review of Educational Research*, 79 (1), 491.
- Kakkori, L. and Huttunen, R. (2007). „Aristotle and Pedagogical Ethics”. *Paideusis*, 16 (1), 17-28.
- Kristjansson, K. (2000). „The Didactics of Emotion Education”. *Analytic Teaching*, 21 (1), 5-15.
- MacIntyre, A. (1998). *Trata de morală. După virtute*. București: Editura Humanitas.
- Mayer, J. D., Salovey, P. and Caruso, D. (2000). „Models of emotional intelligence”. In R. J. Sternberg (Ed.), *Handbook of intelligence* New York: Cambridge University Press (pp. 369–420).
- Rocco, M. (2004). *Creativitate și inteligență emoțională*. Iași: Editura Polirom.
- Salovey, P., Detweiler-Bedell, B. T., Detweiler-Bedell J. B. and Mayer, J. D. (2008). „Emotional intelligence”, *Handbook of Emotions*. Third edition, edited by Michael Lewis, Jeannette M. Haviland-Jones, and Lisa Feldman Barrett. New York: The Guilford Press (pp. 533-547).
- Sutton, R. E. and Wheatley, K. F. (2003). „Teachers’ emotions and teaching: A review of the literature and directions for future research”. *Educational Psychology Review*, 15, 327–358.